

**PSZICHOLÓGIA TÖRTÉNETI METSZETEK:
GALTON, AZ EUGENIKA
ÉS AZ INTELLIGENCIAKUTATÁS SÖTÉT MÚLTJA (2. RÉSZ)**

Szerző:

Mező Ferenc (PhD)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Szerző e-mail címe:

ferenc.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Hanák Zsuzsanna (Ph.D., habil.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Mészáros Aranka (Ph.D., habil.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

...és további két anonim lektor

Absztrakt

E tanulmány az eugenikáról és az intelligencia kutatásának hajnaláról szóló tanulmánypár második része. Az első tanulmány Galton életét mutatta be, aki az eugenika és az intelligenciakutatás atyja volt. Jelen cikk az eugenika típusait és módszereit részletezi, és rámutat arra, hogy az eugenika története sajátos módon kapcsolódik az intelligenciamérés úttörőjéhez.

Kulcsszavak: pszichológia, intelligencia, eugenika

Diszciplínák: pszichológia, pedagógia

Abstract

PSYCHOLOGY HISTORICAL SKETCHES: GALTON, THE EUGENICS AND THE DARK PAST OF RESEARCH OF INTELLIGENCE (PART 2nd)

This study is the second part of a pair of studies about eugenics and the dawn of the research of intelligence. The first study showed Galton's life who was the father of the eugenic and the research of intelligence. The present article details the types and methods of eugenics, and it points out that the history of eugenics is related to the pioneers of intelligence measuring, in a specific way.

Keywords: psychology, intelligence, eugenics

Disciplines: psychology, pedagogy

Mező Ferenc (2023): Pszichológia történeti metszetek: Galton, az eugenika és az intelligenciakutatás sötét múltja (2. rész). *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2023/2. 9-26. DOI 10.35405/OXIPO.2023.2.9

Az ember értelmi képességei iránti érdeklődés legalább az ókortól érdeklí a filozófusokat (Turay, 1996). Az intelligencia mai értelemben vett tudományos kutatásának kezdeteire azonban a XIX. század utolsó negyedéig várni kellett.

A mai értelemben vett pszichológia születését Wilhelm Wundt (1832-1920) 1879-ben (47 éves korában) megnyitott lipcsei laboratóriumához szokás kötni. Wundt már ekkor foglalkozott olyan pszichológiai jelenségek mérésével, melyeket az intelligencia tágabb jelenségvilágába, fogalomkörébe tartozónak tekinthetünk. E vizsgálatok témái (például: érzékelés, észlelés, figyelem) között pedig már megjelent a reakcióidő (egy inger megjelenése és a rá adott válaszreakció kezdete között eltelt idő) is. A vizsgálati módszerek között a meglehetősen szubjektív introspekció (önmegfigyelés) is megtalálható volt.

A reakcióidő mérése iránt kutatói érdeklődéssel fordult Wundt kortársa, az angol polihisztor, Francis Galton is. Galton az unokatestvére, Charles Darwin 1859-ben megjelent „A fajok eredete...” rövidített címen közismertté vált művének hatására kezdett az emberek tanulmányozására koncentrálni. Mintegy két és fél évtizeden át (majd tovább is) tartó kutatásainak egyik szellemi produktumaként 1883-tól (61 é-

ves korától) kezdte el az „eugenika” kifejezést használni (Galton, 1883), ami tág vonalakban, röviden, s elnagyoltan az emberiség például intelligencián alapuló szelektív tenyésztésére irányuló törekvésnek tekinthető. Hat évvel később (1889-ben, 67 éves korában) pedig bemutatta reakcióidőmérésére szolgáló – immár nem introspekción alapuló – eszközt (lásd: Report of the British Association for the Advancement of Science, 1889), ami az intelligencia objektivitásra törekvő megismerését szolgáló egyik első eszközhöz tekinthető.

Jelen tanulmány Galton, az eugenika és az intelligenciakutatás kapcsolatát körbejáró két részből álló tanulmány pár második része. Az első rész Galton életrajzát foglalja össze (Mező, 2023). Az alább olvasható második rész pedig az eugenika típusaiba, módszereibe, történetébe enged bepillantást. Az eugenika története intő példaként szolgálhat arra, hogy az olyan, egyébként „ártatlan, színtelen, szagtalan” pszichológiai kutatások, mint például az intellektuális képességek tanulmányozása, milyen világméretű társadalmi katasztrófához vezethetnek – különösen, ha azokat politikai visszaélések alátámasztásaként használják fel.

Biró Bertalan (teológus, szakíró, aki 1947-től több település plébánosa is volt) 1935-ben jelentette meg tárgyilagos hangvételű *Eugenika* című könyvét. A továbbiakban részben Biró (1935), részben Mező és Mező (2003) alapján villantjuk fel az eugenika típusait, módszereit és történetének néhány eseményét.

Az eugenika típusai, módszerei

Az eugenika alapgondolata az, hogy az emberiséget a mesterséges szelekció révén, az öröklődésen keresztül, a faj intellektuális értelemben vett legjavának szaporításával lehetne nemesíteni – ahhoz hasonlóan, ahogy a gazdák által preferált tulajdonságokkal rendelkező növények és állatok esetében is teszi ezt az emberiség már évezredek óta.

Mint Biró Bertalan (1935, 4. o.) jelzi, az emberiség történetében már a legősibb és legkülönbözőbb kultúrák is igyekeztek hatást gyakorolni a kedvező tulajdonságok öröklődésének biztosítására, s a kedvezőtlen tulajdonságok visszaszorítására: „A hinduk ősi szent törvénykönyve tiltja a hibás tulajdonságokkal megvert családokkal való házasodást (...) Hammurápi négyezeréves ősbabilónia törvénykönyve is ilyen endogám kaszttrendszerrel akarta megtartani népének fajtisztaságát. (...) A Szentírás és a Talmud tele van ilyen előírásokkal”, s e szerző megemlíti még az ókori spárta fajnemesítő jellegűnek tekinthető hozzállását is a nem életképesnek

gondolt gyermekek sorsára hagyása kapcsán. E példák mindegyike az eugenikai intézkedések kezdeteire utalnak.

Az eugenika, mint a „jó öröklődés tudománya”, a genetika fajelmélettel, illetve emberi fajnemesítéssel összefonódott, és a második világháborút követően (többnyire) „szalonképtelenné” vált ága. Noha elsősorban a náci ideológia, különösen a felsőbb rendű ember eszményének (többek között sterilizálás, a fajtisztaság elvének alkalmazása, embernemesítés, népirítás révén történő) erőltetése tette hírhedté, valójában a náci eugenikusok alig tettek hozzá valami újat a 19. század végére már kialakult elmélethez (Farkas, 2003).

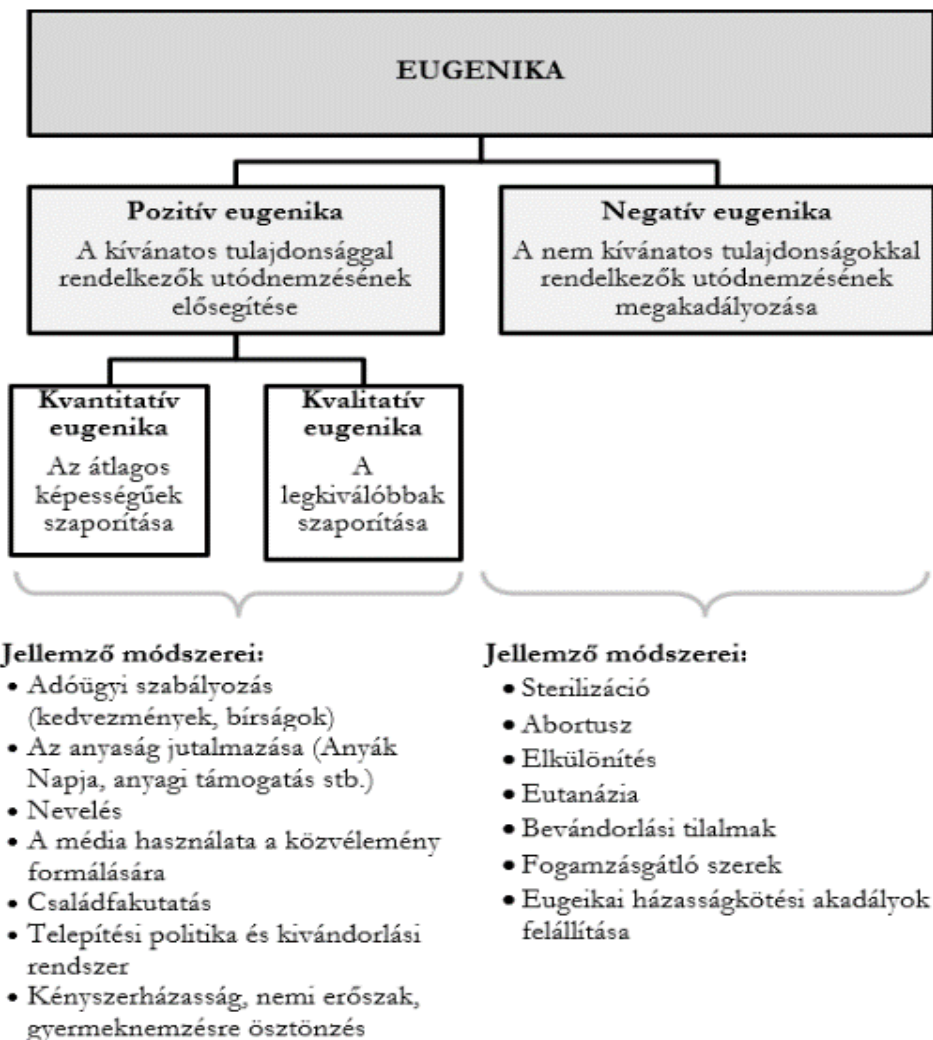
Mindenesetre az eugenika a mesterséges szelekció révén „intelligensebbé tenyésztett emberiség” létrehozásának ideájaként és (sajnálatos módon) vérfagyasztó események sorozatának kiindulópontjaként szolgált a 19. század végétől a 20. század közepéig (sőt: egyes államokban háromnegyedéig, tekintve, hogy az USA-ban csak 1965-ben, Svédországban pedig az 1976-ban vontak vissza eugenika jellegű bevándorlási, illetve sterilizációs törvényeket).

Mint már szó volt róla, Francis Galton az „eugenika” kifejezést 1883-tól kezdte alkalmazni és a köztudatba bevezetni. Felvetésének lényege, hogy az intellektuális téren legalább átlagos személyeket (a kvantitatív eugenika célcsoportját) vagy éppen legkiválóbb fiatalokat (a kvalitatív eugenika célcsoportjának tagjait) támogatni kellene abban, hogy (remélhetőleg ugyancsak intelligens, sőt: szüleiknél is egyre intelligens-

sebb) utódokat nemzhessenek. E két megközelítést nevezik összefoglalóan „pozitív eugenikának”. A „negatív eugenika” alapja pedig az, hogy a szerény értelmi képessé-

gekkel rendelkezőket abban kell támogatni, hogy minél kevesebb gyermeket hozzanak a világra (1. ábra).

1. ábra: az eugenika típusai, jellemző módszerei. Forrás: Biró (1935) alapján a Szerző

A pozitív eugenikát két főirányban igyekeztek megvalósítani. „Az egyik irány azt kutatja, vajjon előbb az átlag-értékességű emberfajtát kell-e minél inkább elősegíteni szaporodásában, vagy pedig az eddig elérhető legtehetségesebb emberfajtát valósítsuk-e meg. Az egyik irány inkább a tömeges elterjesztésre gondol (kvantitatív eugenika), míg a másik inkább a kitevőszett emberfajtának milyenségére kíváncsi (kvalitatív eugenika)” (Biró, 1935, 44. o.) Megjegyzés: a magyar vonatkozású kvalitatív eugenikával kapcsolatban figyelemre méltó Somogyi (1934) „Tehetség és eugenika” című műve. A pozitív eugenika jellemző módszerei és történelmi példái:

Adóügyi szabályozás. Biró (1935, 46. o.): „Így mindenekelőtt ú.n. agglégényadót igyekeznek behozni, másfelől ugyanakkor a népes családok adóviselési terhét akarják lecsökkenteni a gyermekáldás arányában. Erre vonatkozólag igen sok javaslat készült már, melyek azonban jobbadán pártszervevény és propaganda, semmint emberbaráti őszinteségűek.”

Az anyaság jutalmazása. Biró (1935. 46-47. o.): „Nálunk az alig pár év óta rendezett »anyák napja« igyekszik fölkelteni az anyaság tisztos méltóságának hírét és a sokgyermekes családanyáknak kiosztott jutalommal kísérletezik. Mivel azonban ez csupán a külföld hasonló intézkedéseinek szolgálai mintázása, melyet nálunk, sajnos, nem előzött meg a külföldön egyébként komolyan végzett fölvilágosító és népnevelő intézkedés és mert az anyáknak kiosztott jutalomhelyettesítő érmekek a

társadalomban semmi megbecsülést nem biztosítanak, ezért sokhelyt komolytalanokba fullad azonfelül, hogy embertevő díjkiosztás módjára süllyed a szépen elgondolt eugenikai célratörés.”

Nevelés. A pozitív eugenikai beavatkozást „A kvalitatív, vagyis a tehetségképző eugenika (...) Talán legalaposabban az eugenikai nevelésnél kezd, amikor már zsenge korban akarja beoltani a jövő nemzedékbe az eugenika alapelveit” – írja Biró (1935, 47. o.).

A média használata a közvélemény formálására. „Az örökölhető betegségekről népfölvilágosító előadásokon is szólnak rendszeresen a nyugati államokban s eszközül szolgál a film, a sajtó, röpiratok, plakátok, faliképek, rádió” (Biró, 1935, 47. o.).

Családfakutatás. „Itt nemcsak az után búvárnak, hogy öröklött betegség nem fészkelődött-e meg a családfán s nem előződik-e rajta valami titkos kór, hanem főleg a szellemi, erkölcsi s fizikai képességek érdeklik. Tehát elsősorban tehetségkutatás ez; matematikai, művészi, nevelői, bölcséleti, stb. »pedigrék« után kutat...” (Biró, 1935, 48. o.).

Telepítési politika és kivándorlási rendszer. A nagyvárosok lakosait vidékre, a falvakba, a tanyákba tervezték telepíteni, mivel – Galton méréseire hivatkozva – a falusi gyermekek átlag 3 cm-rel nagyobbak és 3 kg-mal súlyosabbak, mint a városiak. Biró (1935, 49. o.) szerint az 1930-as évekbeli Magyarországon „...a magyar Alföldkutatás 1928-1933. évi adatai megdöbbentő szociobiológiai eredményeket hoztak fel-

színre főleg a tanyavilágunkat illetőleg. Nálunk ez adatok szerint ugyanis a falusi, tanyai gyermek átlag másfél évvel elmaradottabb s csenevészebb, mint a városi, testileg s szellemileg, erkölcsileg egyaránt. Oka a magyar falu hihetetlen fajegészségügyi elmaradottsága, a háború alatt s után behurcolt nemi bűnök, nyomor és rendszertelenség.”

Kényszerházasság, nemi erőszak, gyermeknemzésre ösztönzés. A náci 1940-ben szállták meg Norvégiát és a világos bőrű, szőke nőkben az árja faj nemesítésének lehetőségét látták. A (különben önkéntesen vállalt módon) teherbe ejtett norvég nők és gyermekeik az SS Lebensborn programba kerültek, melynek célja az árják létszámának növelése volt (2. ábra).

2. ábra: Az első norvégiai Lebensborn intézmény 1941-ben. Forrás: Kalle (2020)

A programba kerültek első osztályú élelmezést, egyéb kedvezményeket kaptak (tehát az önkéntesség esetei mellett felté-

telezhető, hogy némi kényszerítés, manipuláció is lehetett a háttérben). Figyelemre méltó az így született gyermekek szomorú sorsa is: a gyerekek apjai a háborúban elestek vagy visszatértek Németországba. Az anyák ezreit a norvég kormány árulóként kezelte, deportálta, táborokba internálta. A kb. 10-12 ezer gyermek, akiket a háború alatt a tökéletes faj képviselőiként kezeltek és kényeztettek, a háború után kiközösített lett, a tanulás lehetőségét is megtagadták tőlük, s többen öngyilkosok lettek közülük (Net1).

A negatív eugenika módszerei és történelmi példái napjainkban komoly etikai, sőt jogi aggályokat vetnek fel (lásd például: kényszer sterilizálás, euthanázia), vagy legalábbis a mai napig is társadalmi viták forrásai lehetnek (lásd például: fogamzásgátlás, abortusz):

Fogamzásgátlás. „A fogamzásgátlásra tett kísérleteknek számos – olykor hajmeresztő – formája ismert (Stall, 1994). Ilyenek például: a hüvelybe kent krokodil ürülék hatásában Egyiptomban bíztak, míg a kis galacsinokba gyúrt elefántürülék fogamzásgátló hatásában a X. századi Perzsiában hittek. Az orgazmus közbeni hancizás fogamzásgátló hatásába vetett hit is ide sorolható. Ezekhez képest a megszakított közösülés és a termékeny napok elkerülése (naptár-módszer) a fogamzásgátlás reálisabb eszköze lehet. Az ókori rómaiak a péniszre húzott állati hólyagot használtak (a köztudatban későbbre tevődik és II. Károly Condom nevű udvari orvosához

kötődik a napjainkban használt gumióvszerek állati belekből előállított elődjének feltalálása – Stall, 1994). A fogamzásgátlás további – jelenkori – lehetőségei: fogamzásgátló tabletták, kenőcsök alkalmazása; hüvelyi pesszárrium, méhszájsapka, spirál (méhűri eszköz) felhelyezése; hüvelyöblítés spermicid (spermiumokat elpusztító/bénító) anyagokkal, s visszafordíthatatlan eljárásként előfordulhat a szexuális kapcsolatban álló felek legalább egyikének művi sterilizálása is” (Mező, 2014, 51. o.).

Sterilizáció (nemzőképtelenné tétel). Férfiak esetében a fájdalmas és a testi, lelki, szellemi életre jelentős hatással bíró kasztrálás (a herék eltávolítása) helyett, a fájdalommentes vaszektomíát (az ondóvezeték átvágását) javasolták, ami a terméketlenség biztosításán túl nincs egyéb hatással a szervezetre. A nők esetében szalpingektomiát (a petevezeték műtéti eltávolítását) alkalmazták.

1907 és 1930 évek között 5102 férfit és 5731 nőt sterilizáltak az USA-ban, és a ’30-as években az volt a terv, hogy 1980-ig a lakosság 10%-át (akkori becslések szerint kb. 15 millió embert, férfit és nőt egyaránt!) tesznek nemzőképtelenné (Biró, 1935, 36. o.). Németországban „Hitler kiadta a jelszót: »Igazi erő s egészséges ész csak ép és robusztus testben lehet!« (Mein Kampf, 431) s létrehozták az eugenikai kényszer-törvényt (Das Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses 1933:CCXVIII. te.) 1933 december 5-én, amely 1934 január 1-én lépett életbe a maga kemény porosz szigorával.” (Biró, 1935, 37-38. o.).

A svéd sterilizációs törvény pedig egészen 1976-ig volt hatályban.

Abortusz (terhességmegszakítás). Biró (1935, 40. o.) szerint „Max Hirsch berlini nőgyógyász volt az első, aki 1910-ben a fajegészségi indikáció alapján megengedhetőnek hirdette a művi abortuszt, szemben az akkoriban érvényes német St. G. B. 218-220 §-okkal”. 1920-tól pedig a közjog is elismerte az eugenikai alapú abortuszok jogszerűségét. Az abortusszal kapcsolatos viták napjainkban is igen megosztják a közvéleményt (Simó, 2020, 2021).

Elkülönítés (internálás, szegregáció, azilum). Angliában 1893-ban, 1899-ben és 1913-ban az úgynevezett „dologházon (Workhouse) kívül a deportálást is alkalmazhatónak nyilvánította a törvényhozás a szellemi és testi degeneráltakkal és a bűnözőkkel szemben (Mental Deficiency Act)” (Biró, 1935, 42. o.).

Eutanázia. „...legriasztóbb módja a negatív eugenikának a nemkívánatos embereknek kényelmes halállal való elpusztítása, vagyis az euthanázia. Nemcsak a terhelteknek világrajövetelét, hanem a még életben levő terhelteket is ki akarja végezni a humanizmus kegyes szemforgatásai közepette” (Biró, 1953, 42. o.). 1939-ben Németországban a T-4 kód alatt működő titkos terv alapján ügyeltek arra, hogy az elkövetett gyilkosságokat titokban tartsák a családok, hozzátartozók előtt. A hozzátartozókat arról értesítették, hogy a pácienseket a gondozó intézetekből és klinikákból további kezelésre szállították, ám a páciens sajnos elhunyt:

„Legnagyobb sajnálattal tájékoztatjuk, hogy X. polgártárs, akit a birodalmi biztos külön utasítása alapján ... napon intézményünkbe szállítottak, ...-én elhunyt. A halál oka agyvérzés. Feltételezhető, hogy ennek a (pszichikailag) súlyosan beteg személynek a további élet csak kínszenvedés lett volna. Ezért ezt a halálesetet megváltásnak kell, hogy tekintsék. Az intézményünkben kirobbanó járványveszélyre tekintettel a rendőrség azonnali hamvasztást rendelt el.” – szövege a halálesetről (Hadi Krónika, 2. szám, 39-40. o.).

Bevándorlási tilalmak. Az USA 1913-ban megakadályozta az intelligenciatesztben gyenge eredményt elérők bevándorlását. A bőrszín alapján gyengébb képességűnek tartott bevándorlók visszafordításával faji alapon is korlátozták a bevándorlást. 1924-1965 között az USA törvénnyel szabályozta a bevándorlók arányát.

Eugenikai házasságkötési akadályok felállítása. Connecticut állam (USA) 1895 óta kezdte eltiltani a házasságtól az öröklődő betegségben szenvedőket. 1915-től Svédországban, 1921-től Dániában és Törökországban, 1926-ban Mexikóban, 1927-ben a Szovjetunióban is házassági akadályokat alkalmaztak (Bíró, 1935).

Az eugenika története

Galton hitt abban, hogy „nemesítéssel” az olyan preferált emberi tulajdonságok

mint például a kiemelkedő értelmi képesség) az egész emberi faj szintjén fejleszthetők, miközben az olyan kedvezőtlenek, mint például az alacsony intellektus, megszüntethetők. Figyelemre méltó, hogy az intelligencián alapuló mesterséges szelekcióhoz az intelligenciát objektív módon vizsgálni képes módszerek, eszközök is szükségesek, amelyek azonban a 19. század nyolcvanas éveiben még nem léteztek.

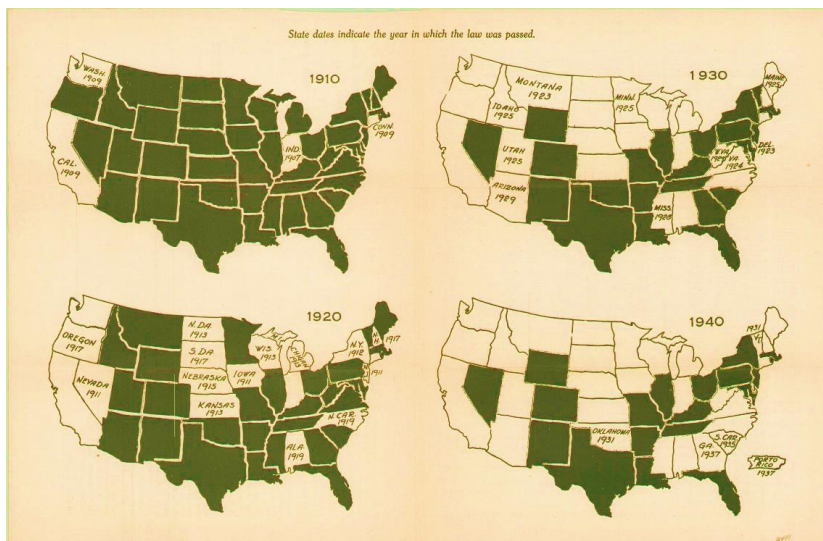
Az eugenika esetében a fajnemesítés biológiai (Darwin akkoriban újszerű szelekciós mechanizmusokon alapuló, a létért való küzdelemben a legrátermettebb egyedek és fajok reprodukciós sikerét hirdető) gondolatához csakhamar ideológiai nézetek is kapcsolódtak. Mint Farkas (2003, 28. o.) írja: „Az emberi tulajdonságokat népekhez – fajokhoz – kötődőnek tartották, így lehettek »jobb« és »gyengébb« állományú népek (fajok). A kor darwinizmussal keveredett társadalomelmélete a szociáldarwinizmus a különböző népek, sőt társadalmi rétegek küzdelmét a fajok harcaként értelmezte”. A szociáldarwinizmus követőinek szempontjából a „szociális gondoskodás csak a nem életrevalók életben tartását és a nemkívánatos gének átörökítését jelenti, ami ellentmond a természetes szelekció és a legrátermettebb túlélő darwini elméletének” (Farkas, 2003, 28. o.).

A biológiai tulajdonságokon alapuló fajnemesítés ennek következtében hamarosan már az etnikai, vallási, erkölcsi, sőt akár a vagyoni (lásd: szegények szaporodásának korlátozása, vagyonosok szaporodásának

elősegítése) megkülönböztetés eszközévé is vált.	1889	Galton a reakcióidőmérésére szolgáló eszközt konstruál (Report of the British Association for the Advancement of Science, 1889)
E háttérismeretek fényében tekintjük át az eugenika történetének néhány jellegzetes eseményét!	1890	Galton egyik tanítványa, későbbi életrajzírója, Karl Pearson biometrikai laboratóriumot hoz létre a Londoni Egyetemen az emberi tulajdonságok mérésére.
1883 Francis Galton (1883) felveti az „eugenika” gondolatát „Inquiries into Human Faculty and Its Development” (Vizsgálatok az emberi létesítményekkel és ezek fejlesztésével kapcsolatban) című könyvében.	1895	Connecticut állam (USA) 1895-től kezdte tiltani az öröklődő betegségben szenvedők házasságát (1935-ben már 20 állam akadályozta az örültek, epilepsziások, nemibetegek egybekelését – Biró, 1935).
Mint Biró (1935, 11. o.) megjegyzi: „Az eugenika elnevezés jobbra az angolnyelvű államokban terjedt el, a németek mindig Schallmayer és Ploetz szavát használják s állandóan fajegészségtanról, fajhi-giéniaiáról szólnak. Mivel azonban ez is jóval tágabb keret, mintsem azt az általános értelemben vett eugenika betölténé, azért a mai eugenika fogalmát ezeknél sokkal jobban fejezi ki a magyar »fajnemesítés« szó.”	1904	Az USA-beli multimilliomos acélgyáros Andrew Carnegie létrehozza az emberi genetikai kutatásokkal is foglalkozó Carnegie Intézetet.
Biró 1935-ban készült művében további megnevezésekről is említést tesz, mikor azt írja: (Biró, 1935, 12. o.): „Egyébként ma is erős vita tárgya, minek nevezzék el e tudományágat. Grotjahn (Fortpflanzungshygiene), Woltmann (Sozialanthropologie), Muckermann, Bluhm (rassische Hygiene), Rice (Racial Hygiene), Davenport (Race Hygiene) s mások fáradoznak ezen.”	1905	Németországban, Berlinben Alfred Ploetz „Fajegészségügyi Intézetet” alapít Internationale Gesellschaft für Rassenhygiene néven. Ennek célja: „1. a fajegészségtan és általában a tudományos faji biológia ápolása, elsősorban oly rendes vagy kórtani, szellemi vagy testi adatok gyűjtése és feljegyzése által, melyek az emberi átöröklés és variáció folyamatát megvilágítják; 2. a faj egészségtan és a rajta nyugvó rendszabályok ismeretének terjesztése; 3. azon tagok szorosabb csoportosítása, akik a fajegészségtan követelményeihez híven viselkedni hajlandók” (Hoffman, s.a.).

- 1905-ben (nem eugenikai, hanem oktatást segítő célból!) teszi közvé Alfred Binet és Theodore Simon a mai értelemben vett intelligenciatesztek prototípusát, s vezetik be a mentális kor fogalmát (1905a,b,c). Intelligenciatesztüket egyfajta iskolaérettség felmérést is célzó eszközznek tekinthetjük. Noha az iskolaérettség megítélésében napjainkra már meglehetősen sok változás történt, az intellektuális képességeket változtatlanul jelentősnek tartjuk továbbra is (Hanák, 2015).
- 1906 Az USA-ban a gabonapelyhekből meggazdagodott William Kellogg támogatásával megalakul a „Race Betterment Foundation” (Fajnevelítő Alapítvány).
- 1907 Nagy-Britanniában megalakul az Eugenics Education Society (EES, Eugenikai Oktatási Társaság), aminek 1907-1911. közötti években Galton a tiszteletbeli elnöke. E társaság neve napjainkig többször megváltozott: 1924-1989 között British Eugenics Society (Brit Eugenikai Társaság), 1989-2021 között Galton Institute (Galton Intézet), 2021-től Adelphi Genetics Forum néven ismert. Ugyanebben az évben, 1907. március 9.-én az USA-ban, Indiana államban meghozzák az első eugenikai törvényt a „degeneráltak” sterilizálásáról (vö.: 1907:215. törvény; lásd: 3. ábra)

3. ábra: A sterilizációs törvények bevezetésének dátumai az USA államaiban 1910-1940 között.
Forrás: Net2

- 1910 John Davison Rockefeller (USA-beli multimilliomos gyáripáros, olajmágnás) és William Averell Harriman (USA-beli államférfi, aki diplomata, nagykövet, miniszter, kormányzó, elnöki tanácsadó is volt, és a NATO szervezésében is részt vett) szponzorálása segítségével megalakul az „Eugenics Record Office” (Eugenika Nyilvántartó Iroda), ami „Eugenic News” címmel folyóiratot is megjelentetett.
- Henry H. Goddard (1866-1957) az USA kormányzat kérésére adaptálta a Binet-Simon tesztet, hogy az Ellis-szigetre érkező bevándorlók közül – eugenikai megfontolásokból – ki lehessen szűrni az értelmi fogyatékosokat. A teszteket a gyorsabb adatfelvétel érdekében szabványosítják, s számszerűsítik a tesztre adható válaszokat is (Goddard, 1910).
- 1911 Sir Francis Galton 1911. január 17.-én bekövetkező halálát követően Karl Pearson lett az University of London első eugenika professzora. Ekkortájt már nemzetközi szinten is ismertté és népszerűvé vált az eugenika. Európában és az USA-ban sorra alakultak az eugenikával foglalkozó intézetek.
- 1912 Az első eugenikai világtalálkozó (Biró, 1935) és „...1912-ben már külön katolikus fajnemesítési kongresszust tartottak Washing-
- tonban” (Biró, 1935, 8. o.). 1912, 1921, 1932-ben további nemzetközi eugenikai konferenciák, folyóirat publikációk valósulnak meg. Ebben az évben vezeti be William Stern (1871-1938) az intelligenciahányados fogalmát (Stern, 1912). Terman és Childs (1912a,b,c,d) felülvizsgálta, kiegészítette, USA-beli felhasználásra adaptálta Binet és Simon intelligenciavizsgáló eljárását.
- 1913 Ellis Islandon intelligenciatesztekkel vizsgálják az USA-ba bevándorlókat (4. ábra). A Bevándorlási Hivatal a tesztben elért eredmény alapján dönt a befogadásról.

4. ábra: Howard Knox gyors, kultúrafüggetlen intelligenciavizsgáló eljárása a Feature Profile Test: aki Ellis Islandon nem tudta öt perc alatt kirakni a képen látható emberi fej profilját ábrázoló fából készült puzzle-t, azt gyenge elméjűnek tartották, s nem engedték, hogy bevándoroljon az USA-ba (Shapiro és Cornish, 2017)

	Tekintve, hogy egyes, bőrszín alapján megkülönböztetett „fajokat” gyengébb képességűnek tartottak, faji alapon is korlátozni kezdték a bevándorlási engedélyek kiadását.		számát, akiknek az összes bevándorlókhoz képest vett aránya 45%-ról 15%-ra csökkent. E törvény visszavonására csak 1965-ben került sor!
1914	Az eugenika az amerikai egyetemeken is egyetemi tanszékeket kapott. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület Apáthy István irányításával 1914-ben alakította meg a Fajegészségügyi Bizottságot. Megjegyzés: a 20. század első 20 évében, a Magyar Királyságban megnyilvánuló eugenikai történésekről Turda (2014) művében, illetve annak recenziójában (Farkas, 2017) található további részletek.	1926	Mexikóban is házassági akadályokat léptetnek életbe (Biró, 1935).
		1927	A Szovjetunió nem anyakönyvezi az elmeőrösök, vérrokonok, vérbajosok és a tüdőbetegek házasságát (Biró, 1935).
		1931	Már 27 amerikai államban létezett a súlyos értelmi fogyatékosok sterilizálását előíró törvény. Ilyen tárgyú törvény Európa több országában is hatályban volt – Svédországban például 1976-ig volt hatályban és gyakorlati használatban sterilizációs törvény...
1915	Svédországban házassági akadályként jelentkezik az elmeőr, az epilepszia és a vérbaj (Biró, 1935). 1915-re az USA-ban: „...28 állam törvénykezése semmissé tette fehérek és négerék házasságát. (Virginia állam ezen törvényét csak 1967-ben törölték el, a washingtoni Legfelsőbb Bíróság utasítására!)” (Farkas, 2003, 29. o.).	1933	Németországban a náci hatalomra kerülésével bevezették az értelmi fogyatékosok sterilizálását.
		1935	A nürnbergi faji törvények minden más állam faji törvényein túltesznek. Az eugenika népszerűségéről árulkodnak Biró (1935, 8. o.) 1935-ben írt sorai: „Ma 613 egyetemi kollégium, 116 társaság, 51 szakfolyóirat állott kimondottan a fajnevelés szolgálatában.”
1917	Megalakult a Magyar Fajegészségügyi és Népesedéspolitikai Társaság (Biró, 1935).	1939	A Németországban bevezetett eutanázia törvény lényegében engedélyezte a fogyatékosok megsemmisítését. A német T-4 titkos terv során a gondozó intézetekben ellátott fogyatékos
1921	Dániában és Törökországban házassági akadályt jelent az elmeőr (Biró, 1935).		
1924	Az USA törvénnyel szabályozza a kelet- és dél-európai bevándorlók		

- páciensek hozzátartozóival táviratban közölték, hogy hozzátartozójuk agyvérzésben elhunyt – valójában az 1939-ben bevezetett eutanázia törvény keretében meggyilkolták a pácienseket (Hadi Krónika, 2. szám, 39-40. o.). Az 1930-as évekre jellemző volt, hogy a korábbi támogatók jelentős hányada is elfordult az eugenikától. 1935-ben az USA-beli Carnegie-alapítvány is beszüntette az eugenikai intézetek támogatását, s azok megszűntek. Nagy-Britanniában pedig Darwin egykori barátja és támogatója, Thomas Henry Huxley unokái váltak az eugenika legfőbb bírálóivá. Aldous Huxley „Szép új világ” (Brave New World) című regényében a megvalósult eugenika ijesztő vízióját tárta az olvasók elé (Farkas, 2003).
- 1942 1942. január 20.-án a náci vezetés döntött arról, hogy minden németországi, illetve a Németország által megszállt területen élő zsidót megsemmisítő táborokba hurcolnak, és mérgező gázzal elpusztítanak. A nácik a második világháború végéig mintegy hatmillió zsidót öltek meg (Willmann-Frese-Zehnter, 2000, 153. o.).
- 1945 A náci fajelmélet, a kegyetlen törvények és a második világháború során történt népirtások (a „holocaustum” görög eredetű latin szó jelentése: „égő áldozat”) után nem lehetett többé az eugenikáról tudományként beszélni, s a szó „szalonképtelenné” vált, s kiment a köztudatból.
- A második világháborút követően tehát az eugenika (főként a Holocaust és a náciizmus gáztettei miatt) kellemetlen szóvá vált, jóformán kiment a divatból. Azonban nem szűntek meg teljesen az eugenikai jellegű törekvések. Még évtizedekig érvényben maradtak eugenikai bevándorlási, házassági, sterilizációs törvények a XX. században. Időnként pedig újabb és újabb kutatók fejében fordul meg az emberi faj nemesítésének, továbbfejlesztésének gondolata (még ha nem is nevezik eugenikusnak felvetéseiket):
- „Az 1970-es években például Joshua Lederberg (hivatkozik rá: Brierley, 1973) olyan eugenikai indítványokat ajánl, mint: a) növekedési hormonok befecskendezésével növelni kell a magzatok agyának szürkeállományát, mielőtt még rögződött volna az idegsejtek száma; b) az emberek szaporodását szolgáló sejtekbe vírusok segítségével olyan DNS-t kell átültetni, amely, egy zseniális ember szomatikus sejtjeiből származik, s ezáltal meg lehetne változtatni az emberek génjeit; c) lézersugarakkal fel kellene szeletelni a lombikban tenyésztett szaporodási sejtekből származó kromoszómákat, majd bizonyos darabjaikat összeállítva emberi lényt kellene tervezni.” (Mező és Mező, 2003.

12. o.). Másik példa: „A néhai J. B. S. Haldane egyik igen spekulatív pillanatában azt állította, hogy ezeket a kromoszómaoltványokat végül olyan emberek létrehozására fogják használni, akik Földön kívüli felfedezésekre alkalmasak – fogásra alkalmas lábuk, jelentéktelen sarkuk, majoméhoz hasonló medencéjük lesz” (forrás: Brierley, 1973, 100. o.).

Akár eugenikának nevezzük, akár nem, az emberi faj genetikai nemesítését szolgálja (de immár szociáldarwinista és faji felhangoktól mentes módon) a sperma- és petebankok által nyújtott szolgáltatás, a terhességi orvosgenetikai vizsgálatok, a géntérkép-program, a klónozás, a humán génmanipulációs kísérletek. Ezek mind-egyikében benne rejlik (nyíltan vagy burkoltan) a jó értelemben vett „embernemesítés” ideája.

A fogyatékkal élőkkel és a különböző etnikumokhoz tartozókkal történő bánásmód terén az eugenikai (sokszor üldöző, de minimum kirekesztő) jellegű megközelítéshez képest napjainkban megfigyelhető a törekvés a sokkal befogadóbb, elfogadóbb szemléletre (v.ö.: Rudnák és Mészáros, 2018). A fogyatékkal élők esetében például Mező és Mező (2022, 21. o.) vizsgálatának eredményei szerint Magyarországon „...az óvodákba, általános és közép fokú iskolákba járó összes fogyatékos gyermek, tanuló száma mintegy 13 487 fővel nőtt (létszámuk a 2009/ 2010. tanévben 77 844 fő, a 2019/2020. tanévben már 91 331 fő). Ez lényegében egy kisvárosnyi létszámnövekedést jelent.”

Összefoglalás

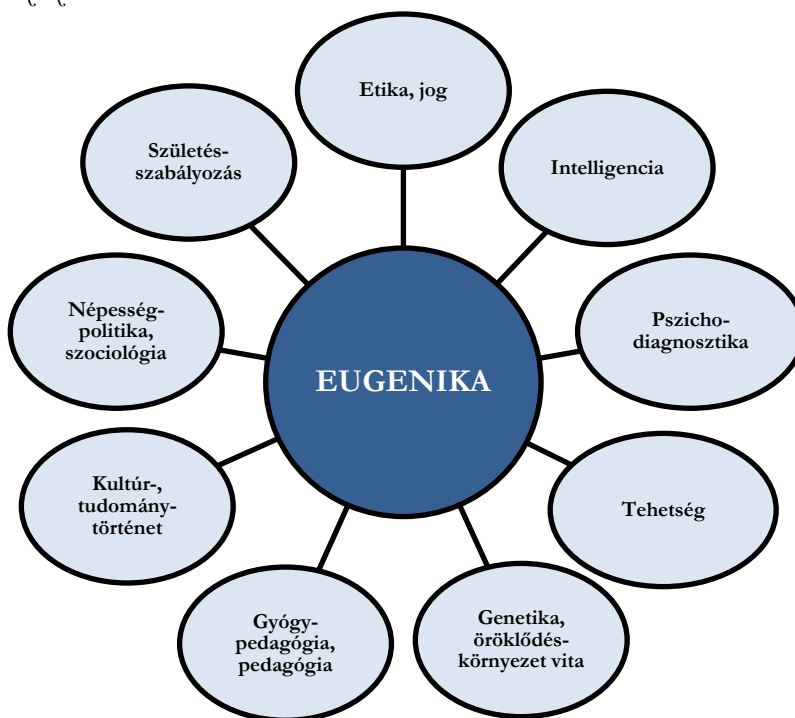
Az eugenika témája számos kitekintésre ad lehetőséget a tudománytörténet iránt érdeklődők számára. Az 5. ábra ezek közül mutat be néhányat.

Az eugenika történetét áttekintve látható, hogy az intelligencián alapuló embernemesítési törekvésen túl nagyon gyorsan átfordult olyan kezdeményezésekbe, mint a fogyatékkal élők üldözése, a bőrszín, az etnikum, a vallás alapján történő negatív diszkrimináció, vagy éppen a vagyoni háttéren alapuló megkülönböztetés (tekintve, hogy a legszélsőségesebb – nem szegény sorsú személyek által képviselt! – eugenikai szemlélet a szegényeket, hajléktalanokat is kiírtandó „kór”-nak kezelte).

Noha a XX. század első felében a világ számos nemzete hozott eugenikai törvényeket, pártolt ilyen jellegű beavatkozásokat (a bevándorlási törvényektől az adóügyi és házasságkötési szabályozáson át a kényszerű sterilizációig) a legborzasztóbb, legnagyobb tömeget érintő, s nemzetközi hatásában is a legátfogóbb tragédiát a hitleri éra német eugenikai túlkapasai jelentették, amelyek a holokausztba torkoltak.

A második világháború végétől, 1945-től az eugenika azonban már egyre inkább elutasított gyakorlattá, és jóformán „szalonképtelen” fogalomná vált. Jellemző ugyanakkor, hogy a második világháború 1945-ös végkifejlete előtt már egy év-tizeddel is voltak intő hangok! Bíró Bertalan például már 1935-ben arra hívta fel olvasói figyelmét, hogy:

5. ábra: Az eugenika témaköréből kiinduló néhány lehetséges, továbbgondolásra igényt tartható téma.
 Forrás: a Szerző

„A negatív eugenika azonfelül igen sok balfogást csinált már. Az amerikai Idaho állam sterilizációs törvénye alapján pl. sterilizálni lehetett, sőt kellett volna Sokratest, Platont, Julius Caesart, Napóleont, de Szent Pált, Benedeket, Jeromost, Loyolai Szent Ignácot, Mátyás királyt, Kálvint, Kisfaludyakat, Petőfit, Reviczkyt és Adyt is, illetve ezek anyját-nagyapját is. Jelentős itt még az is, hogy míg az elméleti fogyatékoság megállapítása elég objektív értékű, addig az erkölcsi degeneráltság igen

sokszor vélemény dolga. Hiszen ugyanaz az ember, akit valaki degenerálnak tekint erkölcsileg, mások szemében vezéregyéniség, próféta, sőt szent is lehet!” (Biró, 1935, 57-58. o.).

Irodalom

Binet, Alfred és Simon, Théodore (1905a): Sur la nécessité d'établir un diagnostic scientifique des états inférieurs de l'intelligence. *L'Année Psychologique*, 11, p. 163-190.

- Binet, Alfred és Simon, Théodore (1905b): Méthodes nouvelles pour le diagnostic du niveau intellectuel des anormaux. *L'Année Psychologique*, 11, p. 191-244.
- Binet, Alfred és Simon, Théodore (1905c): Application des méthodes nouvelles au diagnostic du niveau intellectuel des enfants normaux et anormaux d'hospice et d'école primaire. *L'Année Psychologique*, 11, p. 245-336.
- Biró Bertalan (1935): Eugenika. *Kincsestár - A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtára*, 1935, 47. sz.
- Brierley, J. K. (1973): *Biológia és társadalmi válság*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Darwin, Charles (1859): *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. London (GB): John Murray
- Farkas Ildikó (2003): Eugenika – „embernemesítés”. *História*, XXV. évf. 4. szám, 28-29.
- Farkas Tamás (2017): Fajbiológia, szociáldarwinizmus, eugenika. *Társadalomtudományi Szemle*, 2017/1. 61-69. DOI [10.18030/socio.hu.2017.1.61](https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.1.61)
- Galton, Francis (1883): *Inquiries into Human Faculty and Its Development*. London (GB): J.M. Dent & Co.
- Goddard, H. H. (1910): A Measuring Scale for Intelligence, *Training School Bulletin*, VI, 11, Janvier 1910, p. 146-155.
- Hadi Krónika*, 2. szám, 39-40. pp.
- Hanák Zsuzsanna (2015): Állandóság és változás az iskolaérettség megítélésében. *Képzés és Gyakorlat: Training and Practice* (2015) 13 : 1-2 pp. 221-230.
- Hoffman Géza (s.a.): *Fajegészségügyi társaságok*. Megnyitás: 2023.05.05. URL: https://mtda.hu/ADATTAR/cikktar/h_cikk/hoffmann_geza_fajegeszsegu_gyi%20tarsasagok.pdf
- Kalle, Lena-Christine (2020): Myten om Lebensborn: Drev nazistene avl på norske kvinner under krigen? *Forskning.no*, 2020. február 6. Megnyitás: 2023.05.09. URL: <https://forskning.no/andre-verdenskrig-historie-krig-og-fred/myten-om-lebensborn-drev-nazistene-avl-pa-norske-kvinner-under-krigen/1609603>
- Mező Ferenc (2014): *Kreatív kapcsolat-alakítási stratégiák*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező Ferenc (2023): Pszichológia történeti metszetek: Galton, az eugenika és az intelligenciakutatás sötét múltja (1. rész). *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2023/1. 55-65. DOI [10.35405/Oxipo.2023.1.55](https://doi.org/10.35405/Oxipo.2023.1.55)
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2003): *Kreatív és iskolába jár*. Tehetségvadász Stúdió – Kocka Kör Tehességgondozó Kulturális Egyesület, Debrecen.
- Mező Katalin és Mező Ferenc (2022): Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a

- 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris folyóirat*, 8(3), 19–29. DOI [10.18458/KB.2022.3.19](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19)
- Net1: Náci katonák norvég gyermekei. *Múlt-kor történelmi magazin*, 2023.02.04. Megnyitás: 2023.05.08. URL: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=384>
- Net2: U.S. Maps Showing the States Having Sterilization Laws in 1910 – 1920 – 1930 – 1940. Megnyitás: 2023.05.09. URL: <https://curtiswrightmaps.com/product/u-s-maps-showing-the-states-having-sterilization-laws-in-1910-1920-1930-1940/>
- Report of the British Association for the Advancement of Science (1889)* 59 : 784-5. Megnyitás: 2023.03.11. URL: <https://galton.org/essays/1880-1889/galton-1889-rba-reaction-time.pdf>
- Rudnák Ildikó és Mészáros Aranka (2018): Az asszimiláció – integráció – szegregáció aktualitása a szakirodalom tükrében. *Studia Mundi – Economica* Vol. 5. No. 1.(2018). 33-44. o. DOI [10.18531/Studia.Mundi.2018.05.01.33-44](https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2018.05.01.33-44)
- Shapiro, Ari és Cornish, Audie (2017): *This Simple Puzzle Test Sealed The Fate Of Immigrants At Ellis Island*. KUER BBC World Service. Megnyitás: 2023.05.09. URL: <https://www.kuer.org/2017-05-17/this-simple-puzzle-test-sealed-the-fate-of-immigrants-at-ellis-island>
- Simó, Ferenc Zoltán (2020): Right to Life in Hungary and in the EU: the Ever-Troublesome Issue of Abortion. *Különleges Bánásmód*, 6. (4). 83-90. DOI [10.18458/KB.2020.4.83](https://doi.org/10.18458/KB.2020.4.83)
- Simó, Ferenc Zoltán (2021): Abortion: a Never-Ending Interdisciplinary Debate. *Különleges Bánásmód*, 7. (3). 85-94. DOI [10.18458/KB.2021.3.85](https://doi.org/10.18458/KB.2021.3.85)
- Somogyi József (1934): *Tebetség és eugenika. A tebetség biológiai, pszichológiai és szociológiai vizsgálata*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest. Megnyitás: 2023.05.09. URL: https://mtda.hu/books/somogyi_jozsef_tehetseg_es_eugenika.pdf
- Stall, Leonard (1994): *Gumi parádé – az óvszerek színes világa*. Or-Co Kiadói Kft., Budapest.
- Stern, William (1912): *Die psychologischen Methoden der Intelligenzprüfung: und deren Anwendung an Schulkindern*, Leipzig: J. A. Barth.
- Terman, L. M. és Childs, H. G. (1912a): A Tentative Revision and Extension of the Binet-Simon Measuring Scale on Intelligence. Part I. Introduction”. *Journal of Educational Psychology*, 3, p. 61-74. DOI [10.1037/h0075624](https://doi.org/10.1037/h0075624)
- Terman, L. M. és Childs, H. G. (1912b): A Tentative Revision and Extension of the Binet-Simon Measuring Scale on Intelligence. Part II. Supplementary Tests. *Journal of Educational Psychology*, 3, p. 133-143. DOI [10.1037/h0073830](https://doi.org/10.1037/h0073830)
- Terman, L. M. és Childs, H. G. (1912c): A Tentative Revision and Extension of

- the Binet-Simon Measuring Scale on Intelligence. Part II. Supplementary Tests – Continued. *Journal of Educational Psychology*, 3, p. 198-208
DOI [10.1037/h0071576](https://doi.org/10.1037/h0071576)
- Terman, L. M. és Childs, H. G. (1912d): A Tentative Revision and Extension of the Binet-Simon Measuring Scale on Intelligence. Part III. Summary and Criticisms. *Journal of Educational Psychology*, 3, p. 277-289. DOI [10.1037/h0073453](https://doi.org/10.1037/h0073453)
- Terman, Lewis. M. (1925): *Mental and physical traits of a thousand gifted children*. Stanford University Press, Stanford (California).
- Turay Alfréd (1996): *Filozófiatörténeti vázlatok*. Szent István Társulat, Budapest. Megnyitás: 2023.05.09.
URL: <https://turayalfred.hu/muvek/filozofiai-munkak/filozofiatorteneti-vazlatok>
- Turda, Marius (2014): *Eugenics and the nation in early 20th century Hungary*. Palgrave Macmillan
- Willmannn, Brigit; Frese, Petra és Zehnter, Annette (2000): *A XX. század évről évre*. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest.